

אריס נאמנים בכך, ב'מיגו' שהיו יכולים לומר ממך קנינו. (ואם היה הדבר מפורסם שקבל מאביו, בטל המיגו ואין חזקתו חזקה – ע' שר"ת הריב"ש רנב).
ואין לשאול, הלא יכול לומר 'משטה הייתי' בהודאתי – שאין מקבלים טענה זו אלא באדם שהודה לחברו על חיובו (כשלא אמר לנוכחים 'אתם עדי'), אבל במודה לפטור את חברו במה שבידו, אין לומר כן. (ריטב"א. והביא שכן דעת הרא"ה והרמ"ה).
עוד תרץ הריטב"א, שמדובר שאין המערער טוען כן. (וע' במה שהעיר על כך ב'אילת השחר'). ועוד תרץ, שהמחזיק טוען שהודה בפני עדים ואמר להם 'אתם עדי'.

'היכי דמי גזלן? אמר רבי יוחנן: כגון שהחזיק על שדה זו בגזלנותא. ורב חסדא (בשו"ת הרשב"א ח"א תתקמא) הגרסה: רב ששת) אמר: כגון דבית פלוני שהורגין נפשות על עסקי ממון' – 'שהחזיק' – היינו, שגזלה כבר פעם אחת, (ולאו דוקא שלש פעמים. ע' ריטב"א) והחזירו ב"ד לבעלים. וכיון שכך, אפילו החזיק בה ג' שנים אחרי כן, אין לו חזקה. (רמב"ן, רשב"א ור"ן).

– 'מר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי אהדדי'. (רא"ש. ויש פרוש נוסף (מובא ברמב"ן) שנחלקו באיזה גזלן אמרו שהודאת הבעלים אינה הודאה – ר' יוחנן אמר, מכיון שגזל שדה זו, אין הודאה מועילה, שהרי אלם הוא. ורב חסדא חלק, שלעולם הודאתו הודאה מלבד בגזלן הורג על עסקי ממון. ואולם הרמב"ן נקט שלא כפרוש זה, וכ"כ עוד ראשונים, שזה שאמרו שהודאה אינה מועילה – זה דוקא בגזלן דרב חסדא, ולא בגזלן דר' יוחנן. ע' ר' יונה וריטב"א).

(ע"ב) 'במגורשת ואינה מגורשת' – משמע, שאילו במגורשת ודאי – אין לה מזונות, הגם שלא נתן לה כתובתה עדיין. ודלא כשיטת הירושלמי. (ריטב"א).

(וכבר נחלקו בדבר הראשונים. וע' במובא בב"מ יב – חוברת כא.
ולפי מה שכתבו התוס', שמדובר בשיחוד לה קרקע למזונותיה, אין כל ראייה, כי במגורשת ודאי, גם אם ננקוט שיש לה מזונות, הלא כיון שיחוד לה, פשיטא שהיא ככל אדם. והריטב"א שהוכיח – הולך לשיטתו שחולק על התוס' וס"ל שמדובר שלא ייחד לה קרקע, וכדברי הרשב"ם).

'אף בשטר נמי לא קנה עד שיכתוב אחריות נכסים' – לפי שהאנס אינו מקפיד בדבר, ואם לא שגמר בדעתו להקנות לו, לא היה כותב אחריות. ומכל מקום, אם אמר לו האנס לכתוב לו אחריות בפירוש – מקחו בטל. וכן כתב רבנו יונה. (ריטב"א, ר"ן)

'ורב ביבי מסיים...' – מובא בשם השל"ה הק', שיש לקרוא בְּיָבִי, ולא בְּיָבִי.

דף מח

באורים, ציונים וראשי פרקים לעיון

'וכן אתה אומר בגיטי נשים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ודלמא שאני התם דמצוה לשמוע דברי חכמים...' – אבל גט המעושה שלא כדין, הרי הוא בטל ואינו גט כלל וכלל. והראשונים (בקדושין ג. ע"ש בסוגיא) בארו, מדוע אין אומרים כאן את הכלל 'דברים שבלב אינם דברים', והלא כיון שאמר 'רוצה אני' ונתן גט, מה לנו ולדברים הטמונים בלבו? ושני הסברים נתנו בדבר:

א. כל שעל-פי דין אינו חייב, הדברים מוכיחים שאינו רוצה לגרש, וכל שהדברים שבלבו מוכחים וידועים, הרי הם 'בלבו ובלב כל אדם' והוו דברים. (עפ"י ריטב"א שם).

ב. כל מעשה שנעשה באונס, אינו נחשב כמעשה האדם כלל ועיקר, וכאילו לקחו את ידו לעשות בה מעשה נתינה, שאין המעשה מתייחס לאדם. (ואף אילו היה ניתן לכפות את מחשבתו ורצונו – כל שנעשה באונס – אינו כלום), והלכך, גם מה שאמר בפיו 'רוצה אני' – אינו כלום. (עפ"י תוס' ר"ד שם. וכן באר בשו"ת פרי יצחק ח"ב נא. ושם ישב בהרחבה את סוגיתנו עם סוגית קדושין נ. וע' בזה עוד באבני נזר אה"ע קסז; 'חוט המשולש' (מהגרא"י מוולאזין) טז; שיעורי ר' שמואל – קדושין שם, באורך).

'אגב אונסיה גמר ומקנה' – על גדר 'גמר ומקנה', והחילוק שבין מדת הרצון הנצרכת במכירה ובגט (ובישוב שיטת הרמב"ם) – ע' במובא לעיל דף מ (חוברת ל), בשם הגרנ"ט. וע"ע ב'זכר יצחק' ח"א כג, ב ד"ה אמנם; לא ד"ה ובמק"א; ח"ב מד; חדושי הגר"ש שקאפ זצ"ל, כז; שיעורי ר' שמואל – ריש קדושין; בגדי שש' כא.

'גט המעושה בישראל כשר ובעכו"ם פסול, ובעכו"ם – חובטין אותו ואומרין לו עשה מה שישאל אומר לך...' – העולה מסוגיתנו ומהסוגיא במסכת גטין (פח), שגט הניתן באונס ובכפיה לא כדין – הרי הוא בטל. והסכימו הפוסקים (ע' חו"מ רה, ז; מאירי – גטין גטין פח; שו"ת ר' בצלאל אשכנזי טו; תורת גטין – קלד, ועוד) שאף אונס ממון – נחשב אונס, בין באופן של איום שיטלו ממנו את ממונו אם לא יתן גט, בין באופן שכבר נטלו, ומאיימים שלא יחזירו לו אם לא יתן. (אך אין בכלל זה נתינת ממון כדי שיגרש, שזהו 'אונסא דנפשיה', ואינו גט מעושה. אחרונים).

ואולם – כתבו – אם יש עליו חיוב ממון צדדי, שאינו מכוון ישירות על הגירושין, אלא שיכול הבעל להינצל מאותו חוב אם יתן גט, הרי זה כ'אונסא דנפשיה' ואינו אונס. אך זה דוקא אם אותו אונס ממוני מוטל עליו כדין וכהלכה, אבל אם כפיה זו אינה כדין – הרי זה גט מעושה שלא כדין. (ע' תשב"ץ ח"א א; שו"ת הריב"ש קכו; שו"ת ר"ב אשכנזי שם. וע' באילת השחר' שצידד שאם מוסרים אותו להריגה וכדומה – ללא קשר לגירושין, ויש ביד האשה לעשות שלא ייסרוהו, או להצילו ממיתה, והיא אומרת לו שאם יתן לה גט, היא תפעל בדבר – אינו גט מעושה, שגם זה בכלל 'אונסא דנפשיה'. וסיים במוסגר: 'ואין הכונה להורות בזה הלכה').

לאור הנ"ל, פסקו גדולי הפוסקים שבזמנינו על אודות 'חוק הגט החדש' שהתקבל בארה"ב, שלפיו, השופט בערכאותיהם, הדין בחלוקת רכוש שבין בני הזוג שנפרדים, יתחשב בעובדה שהבעל מסרב לתת גט פיטורין לאשתו, ויחייבו משום כך בחיובי ממון נוספים. –

וכתבו הפוסקים, שיש חשש בחוק זה לגט מעושה שלא כדין, שהוא פסול, שהרי אונס ממון – אונס הוא, וכל שאין העכו"ם כופה על פי בית-דין של ישראל – אינו גט. ולדעת רוב הראשונים, גם כשחייב לגרשה עפ"י דין תורה, כל שאין ב"ד כופין לגרש, הרי זה גט מעושה. ועוד נחלקו הרא"ש והרמ"ה (ומובא בטור אה"ע קלד), אם די בכך שב"ד של ישראל מצוה לעכו"ם לכפות, או צריך שהגוי יאמר בכפיתו 'עשה מה שב"ד של ישראל אומרים לך'. ולכן יש לחוש לגט מעושה אם מחייבים אותו בערכאות לשלם ממון עד שנאלץ משום כך לגרש ללא רצונו.

ואולם, אם נפסק דינו לכפיה בב"ד של ישראל, כדת וכהלכה, ומסרב לציית, ניתן לכפותו על ידי גוי העושה על דעתא דנפשיה. (ע' בכל זה בנדפס בקובץ 'מוריה', ריז-ח (אייר תשנ"ג) – מהגרי"ש אלישיב והגרש"ז אויערבך שליט"א, ובד"צ שע"י כולל הרבנים דמאנסי. וע"ע בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד קו).

'שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה ביד עכו"ם ומפקעת עצמה מיד בעלה' – רשב"ם פרש: להחניף לו ולזנות עמו עד שיכריח את בעלה לגרשה. ואולם מהתוס' נראה שאין כאן חשש זנות, אלא גזרה שמא תאמר לעכו"ם לכפות את בעלה לגרשה, גם כאשר על פי דין תורה

אינו חייב לעשות כן. (עפ"י אילת השחר. נראה שרשב"ם פרש 'תולה' – נמסרת בידיו, מלשון 'ותלית אותו', והוא כינוי גנאי, כביכול נתלית היא בידו. והתוס' פרשו מלשון 'תולה קללתו באחרים' – היינו, מייחס הדבר וקושר אותו באחרים, ואף כאן – מייחסת עצמה ואת דינה ביד הגוי, שהוא יציגה ויתבע את דינה במקומה).

'ככתבם וכלשונם'

'וכן אתה אומר בגיטי נשים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ודלמא שאני התם דמצוה לשמוע דברי חכמים' – זו לשון הרמב"ם ז"ל (גירושין ב,כ): 'למה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל? שאין אומרינן אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה, כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו – אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו'.

בכתבי רבי צדוק הכהן מלובלין, מובא ענין זה בהרחבה בהרבה מקומות, והנה שנים מהם: 'הש"י הוא לבן של ישראל, כמו שאמרו (בשהש"ר) על הפסוק 'לבי ער', ממה שכתוב 'צור לבבי וגו'.

וזהו החילוק בין ישראל לעמים, דאפילו (מי שהוא בכלל) פושעי ישראל שהרבה עבירות עד אין קץ, אע"פ שחטא – ישראל הוא, ונקרא 'אסא דקאי בני הוצי' (סנהדרין מד.), דאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות, ומעמקי לבבם דבוק בהש"י, שהוא שורש נקודת לבם. כדרך שאמרו (בברכות יז.) 'גלוי וידוע שרצונו לעשות רצונך, ומי מעכב – שאור שבעיטה'. וכדרך שכתב הרמב"ם בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני.

ודבר זה, אי אפשר לעמוד עליו שום בריה רק הש"י מעיד שהוא כן אצל ישראל. מה שאין כן אצל עכו"ם, אפילו חסידי אומות העולם, שמכיר שכך טוב, מכל מקום עצם לבבו אין כן...'. (רסיסי לילה – מד.)

'... ועל כן אמרו (בעירובין כא) לפני זה, 'הדוד אחד תאנים רעות מאד' – אלו רשעים גמורים. שמה תאמר אבד סברם וגו' תלמוד לומר 'הדודאים נתנו ריח' – אלו ואלו עתידין שיתנו ריח טוב. דגם פושעי ישראל לא ידה ממנו נדח, כי יש בהם נקודה קדושה במעמקי הלב, וסופן עתידין וכו' אחרי שיצרפו ויכלו הרע וההוצי הסובבין, וישאר השורש הטוב, יתנו ריח.

וכתיב 'אמר' 'נתנו' – לשון עבר. כי באמת כל הרשעות אינו נוגע לעצם היהדות ונקודה האמיתית שבלב, וכמו שכתב הרמב"ם בהא דכופין עד שיאמר רוצה אני, משום דבאמת רוצה, ע"ש. ואפילו הגדיל עבירות וכבר נכנס היצר ממפתחי הלב לפנימיותו, ונעשה 'בעל הבית' (סוכה נב:), מכל מקום שורש היהדות ישנו במעמקי הלב, רק שמעוטף בהרבה לבושי שק, וד' אשר יראה ללבב רואה גם אז בו אותה הנקודה הנותנת ריח טוב. וכן המבין מרגיש בריח טוב, כיצחק אבינו ע"ה, יוכל להריח ריח הטוב דגן-עדן של הבוגדים, גם טרם ששבו והגיעו לשלימות התיקון.

ולפיכך גם הגרוע שבישראל מרגיש איזה קדושה בשבת, כי מצא מין את מינו וניעור...'. (קונטרס 'עמלה של תורה' 1).

(ראה עוד בענין זה ב'משך חכמה' – יתרו יט, יז).